

Tom 14/2022, ss. 617-624
ISSN 0860-5637
e-ISSN 2657-7704
DOI: 10.19251/rtnp/2022.14(20)
www.rtnp.mazowiecka.edu.pl

Ks. Leszek Smoliński

Ks. Sebastian Krupniewski
Stulecie Franciszkańskiego Zakonu Świeckich
w Płockiej Farze,
Stowarzyszenie Nasza Fara, Płock 2021, ss. 192.

**Centenary of the Secular Franciscan Order in the Plock
Fara, Our Fara Association, Plock 2021, pp. 192.**

W ramach obchodów jubileuszu 100. rocznicy erygowania Trzeciego Zakonu św. Franciszka ukazała się książka ks. mgr. Sebastiana Krupniewskiego, prezbitera diecezji płockiej pt. *Stulecie Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Płockiej Farze*¹. Trzeci Zakon św. Franciszka przy parafii św. Bartłomieja w Płocku powołał do istnienia bp Antoni Julian Nowowiejski 19 listopada 1921 r., z inicjatywy proboszcza ks. Adolfa Modzelewskiego. Na początku Zakon tworzyło 287 kobiet i 12 mężczyzn. Zgodnie z regułą członkowie Zakonu odbywają forma-

---

¹ Był to jednocześnie rok Jubileuszu 800 lat istnienia Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, który w Polsce reprezentują 544 wspólnoty.

cję religijną, noszą szkaplerz, odmawiają różaniec, opiekują się chorymi i więźniami.

Spotyka się różne nazwy: Franciszkański Zakon Świeckich, Świecka Rodzina Franciszkańska, III Zakon św. Franciszka, III Zakon Franciszkański. Czym się te zakony, organizacje od siebie różnią? Wszystkie nazwy dotyczą tego samego trzeciego zakonu, który do 1978 r. nosił nazwę III Zakon św. Franciszka (TZF), a po zatwierdzeniu nowej Reguły (24 czerwca 1978 r.) przez św. Pawła VI nosi nazwę Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, w skrócie FZŚ (w 1996 r. liczył na całym świecie 431 tys. członków)². Trzecie zakony, według Kodeksu Prawa Kanonicznego (1983), są to: „Stowarzyszenia, których członkowie, żyjąc w świecie, uczestniczą w duchu jakiegoś instytutu zakonnego, pod wyższym kierownictwem tegoż instytutu prowadzą życie apostołskie i zdążają do chrześcijańskiej doskonałości, nazywają się trzecimi zakonami lub otrzymują inną odpowiednią nazwę” (KPK, kan. 303). Głównym celem trzecich zakonów jest dążenie do doskonałości i podejmowanie dzieł apostołskich w duchu konkretnej rodziny zakonnej. Trzecie zakony kierują się ogólnym prawem Kościoła i prawodawstwem własnym (reguła, konstytucje generalne, statuty partykularne). Opiekę duchową nad nimi Kościół powierzył przełożonym Pierwszych Zakonów, czyli tzw. gałęzi męskiej³.

² Por. A. Pańczak OFM, *Franciszkański Zakon Świecki*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin-Kraków, s. 291-292. Duchowość FZŚ jest oparta o doświadczenie chrześcijańskie, które przeżywają i któremu dają świadectwo świeccy franciszkanie w konkretnym kontekście społeczno-historycznym, zainspirowanym chrześcijańskim ewangelicznym doświadczeniem św. Franciszka z Asyżu. Odwołują się ona do przeżytych wartości, opracowanych intelektualnie przez historyczną i duchową tradycję rodziny franciszkańskiej. Jej źródło stanowią: idea powszechnego powołania do świętości, życie św. Franciszka, prawodawstwo Trzeciego Zakonu (*Reguła i Konstytucja*) oraz wielowiekowa tradycja ruchu tercjarskiego. Ważnym elementem jest życie we wspólnocie braterskiej oraz łączność z Pierwszym Zakonem i Trzecim Zakonem Regularnym, którym Kościół zlecił „wyższe kierownictwo” nad grupami świeckich franciszkanów.

³ Por. T. Paszkowska, *Franciszkańska szkoła duchowości*, w: *Leksykon...*, dz. cyt., s. 283. Duchowość franciszkańskiej szkoły duchowości oparta jest o: to słowne przyjęcie wskazań Ewangelii i przepowiadanie jej, pokora, ubóstwu pojęte jako środek naśladowania Chrystusa, a nie jako cel; braterstwo wewnątrz wspólnot i braterstwo powszechne, praca, radość życia (nadprzyrodzone umiłowanie życia), modlitwa (niewyszukane formy: Ojciec nasz, modlitwa liturgiczna, śpiew), głównie pochwalna i dziękczynna; Jan Paweł II, Przemówienie do Kapituły Generalnej Zakonu Braci Mniejszych, 22 VI 1985. Papież

FZŚ jest III Zakonem w rozumieniu Kodeksu Prawa Kanonicznego, czyli stowarzyszeniem, którego członkowie żyją w świecie i uczestniczą w duchu instytutu zakonnego. Tym „instytutem zakonnym” jest I Zakon Franciszkański, [Zakon Braci Mniejszych (OFM), Zakon Braci Mniejszych Kapucynów (OFM Cap), Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych (OFM Conv)] i III Zakon Regularny (TOR). III Zakon św. Franciszka powstał w 1221 r. w chwili zatwierdzenia Reguły „Memoriale Propositi”, jako zaakceptowanej przez Kościół formy życia grup pokutników franciszkańskich (Braci i Sióstr od Pokuty). Przyjmuje się, że pierwszym franciszkaninem świeckim (tercjarem) był bł. Lucejusz z Pogibonsi. Prawodawstwo FZŚ, odnowione po II Soborze Watykańskim i zatwierdzone w 1978 roku przez św. Pawła VI, nie dopuszcza noszenia przez Franciszkanów świeckich habitów, szkaplerzy i sznurów. Jediną odznaką FZŚ w Polsce jest znak TAU (to litera grecka, którą podpisywał się św. Franciszek, nawiązując w ten sposób do biblijnego opieczątowania sług Bożych przez anioła).

Omawiana praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Warto spojrzeć na zawartą we „Wstępie” do publikacji prezentację Płocka sprzed stu lat, która pozwala na lepsze zrozumienie genezy omawianego jubileuszu: „Spis powszechny z 30 września 1921 roku informował, że obszar miasta wynosił 12,28 km². Radziwie rozciągało się na 7,83 km², ale do Płocka zostanie ono włączone dopiero w 1923 roku. Nie było kolei. Ważne połączenie kolejowe na linii Kutno-Gostynin-Radziwie (45,8 km) zostanie wybudowane w 1923 roku Płock miał wodociągi, ale kanalizacji nie posiadały dzielnice robotnicze. Płock liczył tylko 25770 mieszkańców, z czego 75,6% stanowili Polacy. Dla porównania obecnie, w 2021 roku, Płock liczy 88,04 km² i posiada 118989 obywateli. W 1921 roku pod względem wyznaniowym Płock wyglądał następująco: katolików było 67,55%, 28,2% wyznania mojżeszowego, 1,7%

---

wymienia trzy „trzy filary duchowości franciszkańskiej: wierność Chrystusowi i Ewangelii przeżywana w miłości i ubóstwie, synowskie nabożeństwo do Matki Bożej i wierność Kościołowi”.

ewangelicko-augsburskiego, 1,2% mariawickiego, 1,7% prawosławnego, 0,12% bezwyznaniowych i 0,06% ewangelicko-reformowanego. W Płocku mieściły się 3 gimnazja polskie i jedno żydowskie, 2 seminaria nauczycielskie i 3 szkoły zawodowe średniego typu, seminaria duchowne i szkoła organistowska. Płock miał 3 fabryki maszyn rolniczych: Stowarzyszenia Rolniczego przy ul. Nowy Rynek 20, I. Sarny przy ul. Więziennej 28 i M. Marguliesy przy ul. Tumskiej 13, które pracowały na potrzeby okolicznego rolnictwa. Istniał przemysł rolno-spożywczy. Działały różne cechy rzemieślnicze. Handel był domeną Żydów (posiadali ponad 230 sklepów). Na początku XX w. pomoc w rozwiązaniu problemu pracy stanowiły okoliczne fabryki, np. papiernia w Soczewce, cukrownie w Leonowie (Duninowie) i Borowiczkach, stocznia remontowa na Radziwiu. W Płocku funkcjonowała elektrownia miejska Stanisława Górnickiego. Warunki pracy w przemyśle i rzemiośle były niezwykle ciężkie, a sam przemysł i rzemiosło nie miały tendencji rozwojowych. Transport opierał się w zasadzie na żegludze wiślanej, korzystano także z wybudowanej w 1862 r. drogi warszawsko-bydgoskiej oraz kolei Nadwiślańskiej powstałej w 1877 r. Transport samochodowy generalnie nie istniał. Pierwsze samochody do przewożenia pasażerów wprowadzono w 1909 r. na trasie Płock-Rypin. Generalnie można stwierdzić, że brak połączeń komunikacyjnych był czynnikiem opóźniającym rozwój miasta. Płock przeżywał wciąż trudności gospodarcze. Palącym problemem był brak mieszkań i pracy. Brakowało żywności, a wiosną 1921 r. miastu groził głód” (s. 10-11).

W rozdziale pierwszym (s. 13-34) możemy zapoznać się z okolicznościami powstania Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Płockiej Farze. Szukając podstawowych informacji o parafii św. Bartłomieja w Płocku, Trzecim Zakonie i franciszkanach w diecezji płockiej, sięgniemy do monografii historycznej o Płocku arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego, wydanej w 1930 r. oraz do opracowań źródłowych i historycznych ks. prof. Michała M. Grzybowskiego na temat dziejów kościoła i parafii św. Bartłomieja oraz św. Jana Chrzciciela w Płocku,

zawartych w „Studiach Płockich”, bądź w osobnych publikacjach książkowych. Uzupełnieniem będą nam opracowania na temat Fary w redakcji ostatnich płockich proboszczów farnych – ks. kan. Janusza Cegłowskiego i ks. prał. Wiesława Gutowskiego. Aby dobrze uchwycić moment zawiązania wspólnoty franciszkanów świeckich w diecezji płockiej, trzeba było sięgnąć po dokumenty Kościoła: papieża Leona XIII oraz rozporządzenia bpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Dlatego została przedstawiona treść encykliki *Auspicato* z dnia 17.09.1882 r. i Konstytucji Apostolskiej *Misericors Dei Filius* Leona XIII z dnia 30.05.1883 r., *List Pasterski o tercjarstwie* bpa A. J. Nowowiejskiego z 1909 r., działania podjęte w latach 1909-21 przez ks. proboszcza Adolfa Modzelewskiego dla utworzenia FZŚ w Płocku oraz działania o. Viatora a Majówki OFM Cap. i Dokument Kanonicznej Erekcji Koła Tercjarskiego w Płocku z dnia 19 listopada 1921 r.

Rozdział drugi (s.35-66) prezentuje stan osobowy i liczebny Kół tercjarskich w Płockiej Farze sprzed stu laty. Autor korzysta w nim z cennych źródeł z Archiwum Parafialnego Parafii Farnej Płockiej, jak: tzw. *Księga Pierwsza*, zawierająca *Spisy Kół Tercjarskich, rozpoczęte w dniu 8 sierpnia 1909 r. przez ks. Ad. Modzelewskiego* (Spis Koła męskiego z 1909 r., Spis Koła męskiego z 1921 r., Spis Koła niewiast starszych z 1909 r., Spis Koła panien, od 1909 r., *Połączony spis trzech kół (lista od 1919 r.)* oraz *Spis alfabetyczny*) oraz tzw. *Księga Druga (Księga Członków Trzeciego Zakonu Św. O. Franciszka w Płocku oraz Spis szczegółowy członków III Zakonu i Księga meldunkowa III Zakonu, Rok 1948)*.

W rozdziale trzecim (s. 67-93) Autor podjął próbę analizy źródeł – protokołów comiesięcznych spotkań, dzięki którym możemy zapoznać się z kierunkami formacji oraz obszarami apostołstwa Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Płocku w latach 1922-33. Przedstawia w nim zarówno tematykę podejmowanych zagadnień duchowych w poszczególnych latach, jak i wskazuje obszary apostołatu FZŚ. Najważniejsze było świadectwo świętości życia, a w tym właśnie realizował się apo-

stolat przykładu. „Świadectwo życia franciszkanina świeckiego to takie zespolenie z Chrystusem Ukrzyżowanym na wzór św. Franciszka przez słuchanie, czytanie, życie Ewangelią, które doprowadziłoby tercjarza do zjednoczenia z Bogiem w sakramentalnej Komunii św. To zjednoczenie z Bogiem, który jest Miłością ma na celu promieniowanie miłości. Tercjarz ma zanieść tę Bożą miłość braciom i siostram będącym w potrzebie: ubogim, chorym i opuszczonym, odrzuconym przez wszystkich i pogardzanym przez ten świat. To właśnie z takiego założenia i nastawienia fundamentalnego wynikało podejmowanie różnych dzieł, zarówno tych indywidualnych, jak i wspólnotowych” (s. 79). Drugi obszar to apostołat słowa, czyli „troska o katechizację, własne i innych wykształcenie, urobienie religijne przez udział w kursach, szkolenia, sympozjach, zjazdach, przez czytanie książek i pism religijnych, co wiązało się z zakładaniem bibliotek, prenumeratą czasopism katolickich, a zwłaszcza tych o tematyce i duchowości franciszkańskiej” (s. 80). Do trzeciego rozdziału została dołączona mapa, aby czytelnikowi łatwiej było zapoznać się z dzielnicami tercjarskimi zaplanowanymi w marcu 1923 roku.

W rozdziale czwartym (s. 95-110) Autor prezentuje życie ukryte i czasy współczesne FZŚ w Płockiej Farze. Warto zwrócić uwagę na opiekunów duchowych FZŚ (od 2004 roku): ks. Jarosław Maciej Jastrzębski (2004-2006), ks. Paweł Sprusiński (2006-2008), ks. Janusz Zakrzewski (2008-2010), ks. Jacek Kędziński (2010-2010), ks. Wojciech Kruszewski (2010-2014), ks. Michał Fordubiński (2014-2016), ks. Paweł Rokicki (2016-2017), ks. Arkadiusz Czubakowski (2017-2019), ks. Sebastian Krupniewski (2019-2021). Proboszczami w tym czasie byli: ks. kan. Ryszard Dybiński (1986-2004), ks. kan. Janusz Cegłowski (2004-2008), ks. prał. Wiesław Kazimierz Gutowski (2008-2021). Od 1 sierpnia 2021 r. urząd proboszcza Płockiej Fary pełni ks. kan. Jarosław Kamiński. Spuścizna duchowa Trzeciego Zakonu Franciszkańskiego, erygowanego 100 lat temu, widoczna jest dziś również w materialnych znakach religijnych, które stanowią własność parafii. Są wśród nich: sztandar 1921-1923

reprezentacyjna chorągiew Wspólnoty Franciszkanów Świeckich powstałej przy Płockiej Farze, która zawiera jej godło; odrestaurowana chorągiew z 1948 roku; sztandarek św. Elżbiety; sztandarek św. Klary; feretron – figura św. Franciszka z Asyżu; figura św. Antoniego z Padwy – pod figurą skrzynka z napisem CHLEB ŚW. ANTONIEGO – OFIARA DLA POTRZEBUJĄCYCH; obraz św. Franciszka włoskiego malarza, sygnowany P. A. Datti; XVII-wieczny obraz Matki Boskiej Bolesnej; kwaterra tercjarzka na cmentarzu katolickim i figura św. Franciszka z Asyżu (1957 r.).

Rozdział piąty (s.111-138) został poświęcony wywiadowi oraz świadectwom niektórych przedstawicieli wspólnoty franciszkanów świeckich i ich opiekunów. Wśród nich znalazły się trzy wywiady z: ks. kan. Ryszardem Dybińskim, emerytowanym proboszczem parafii św. Bartłomieja w Płocku, z p. Krystyną Damps oraz Martą Dąbrowską – przełożonymi FZŚ w Płocku oraz świadectwa franciszkanów świeckich: Bożeny Chyleńskiej, Anny Grabowskiej, Zofii Kubissy, a także ich opiekuna w latach 2010-14 – ks. Wojciecha Kruszewskiego.

W „Zakończeniu” Autor zauważa: „Owocem powstałej publikacji jest nie tylko przywołanie z przeszłości postaci tercjarzy, którzy modlili się w murach tej wspaniałej, odrestaurowanej staraniem ks. prał. Wiesława Gutowskiego, kolegiaty św. Bartłomieja Apostoła w Płocku, nie tylko odkrycie korzeni dzisiejszego Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, ale również i przede wszystkim przeżycie przygody wiary przez doświadczenie tego żywego Kościoła sprzed stu laty, szukającego w tercjarstwie naśladownictwa św. Franciszka, który poszedł z sercem ochoczym i ufny, przepelnionym miłością za Chrystusem ubogim i ukrzyżowanym, by służyć człowiekowi zagubionemu i opuszczonemu” (s. 139).

Analiza ks. Krupniewskiego stanowi bazę dla przedstawienia konkretnych postulatów – wniosków do dalszej realizacji. Po pierwsze, może warto by poświęcić czas na kwerendę naukową dla przebadania, porównania i analizy wykonywanych przez tercjarzy zawodów, ich migracji, przyczyn zmiany ad-

resów zamieszkania, miejsc pochówków. Drugi postulat dotyczyłby przemyslenia, czy nie warto wrócić do pierwotnej gorliwości i zwyczajów, do form przyjętych na początku tworzenia Kół Tercjarskich. Po trzecie, interesującym byłoby dotarcie do protokołów z lat powojennych, o ile one istnieją. I czwarty postulat związany byłby z dziedzictwem Trzeciego Zakonu Franciszkańskiego, czyli z używaniem znaków w postaci chorągwi, sztandarów, sztandarków i feretronu. Prezentowana publikacja to dzieło twórcze, pionierskie, rzetelnie opracowane i poparte bibliografią, która zawiera źródła drukowane, akta parafialne Parafii Farnej Płockiej, schematyzmy diecezji płockiej i opracowania. Atutem opracowania jest twarda oprawa oraz galeria ok. 130 zdjęć i mapa – podział Płocka na dzielnice tercjarskie w 1923 r. Książka stanowi więc ważny przyczynek do historii Kościoła Diecezji Płockiej, jak i miasta Płocka.